

การจัดการท่องเที่ยวในอุทยานแห่งชาติแม่วงก์: การท่องเที่ยวบนพื้นฐาน
การมีส่วนร่วมของชุมชน

Tourism management in Mae Wong National Park:
tourism based on community participation

*มนรัตน์ ใจเอื้อ

คณะกรรมการท่องเที่ยวและอุตสาหกรรมบริการ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย

**ธีรพร แสงพิรุณ

โรงเรียนการท่องเที่ยวและการบริการ มหาวิทยาลัยสวนดุสิต

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาการจัดการท่องเที่ยวในอุทยานแห่งชาติแม่วงก์ 2) เพื่อสร้างความเข้าใจการมีส่วนร่วมของชุมชนและอุทยานแห่งชาติแม่วงก์ การท่องเที่ยวในอุทยานแห่งชาติแม่วงก์ เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เพื่อรองรับนักท่องเที่ยว เพื่อมาพักผ่อน มาเรียนรู้ศึกษา วิถีชีวิตของสัตว์ป่าและศึกษาธรรมชาติของป่าไม้ โดยอุทยานแห่งชาติแม่วงก์มีการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการจัดกิจกรรมนันทนาการ ได้แก่ การตั้งแคมป์ไฟ มีกิจกรรมเดินป่า และกิจกรรมพิชิตยอดเขาโมโกจู มีบ้านพักรับรองนักท่องเที่ยว มีน้ำตกแม่กระสา จุดชมวิวกว๊างกระทิง มีบ่อน้ำพุร้อน

ในบทความนี้ศึกษาเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวในอุทยานแห่งชาติแม่วงก์ ซึ่งเป็นพื้นที่การบริหารจัดการโดยกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช เพื่อการอนุรักษ์และวิจัยทรัพยากรทางธรรมชาติและระบบนิเวศ อีกทั้งเป็นแหล่งนันทนาการสำหรับนักท่องเที่ยว โดยกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช มีการบริหารจัดการพื้นที่ท่องเที่ยวและจัดสรรพื้นที่ให้ชุมชนทั้งชาวไทยพื้นราบและชาวเขาได้มีพื้นที่ทำกินและไม่บุกรุกเขตอุทยานแห่งชาติ ไม่ก่อให้เกิดปัญหาการลักลอบเผาป่า เก็บของป่าไปขาย อีกทั้งให้ตัวแทนของชุมชนเป็นคณะกรรมการของอุทยานแห่งชาติแม่วงก์ จึงเกิดการจัดการแบบสันติวิธี เป็นวิถีการจัดการผืนป่าตะวันตกร่วมกับชุมชน และเกิดความเข้าใจโดยสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการจัดการในอุทยานแห่งชาติแม่วงก์ จึงทำให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: การจัดการท่องเที่ยว อุทยานแห่งชาติแม่วงก์ การท่องเที่ยวเชิงชุมชน

Abstract

The objectives of this academic article were 1) to study tourism management in Mae Wong National Park and 2) to create understanding of community participation and Mae Wong National Park. Mae Wong National Park is one of the natural tourist attractions accommodating tourists coming to relax or to learn a way of life of wild animals and nature of forest ecosystem. Mae Wong National

Park has managed its area for recreational activities such as camping, hiking, conquering the peak of Mokoju. There are also guesthouses, Mae Ka-Sa Waterfall, Kiew Kra Ting viewpoint, and hot springs.

This article explored tourism management in Mae Wong National Park, which is the area managed by Department of National Parks, Wildlife and Plant Conservation, for research and conservation of natural resources and ecosystems. It is also a recreational area for tourists by Department of National Parks, Wildlife and Plant Conservation. Tourism areas are managed and allocated to both the flatland (lowland) and hill tribe community to have a living area so that they will not invade the national park, set fire to the forest and try to smuggle things. In addition, a committee member of Mae Wong National Park is from the representatives of the community. This brings about a peaceful way of management. And this is a way of managing western forest with communities, creating understanding by setting up a process of community involvement for management in Mae Wong National Park, resulting in sustainable tourism development.

Keywords: Management Tourism, Mae Wong National Park, Community based Tourism

บทนำ

โครงสร้างทางสังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรม เนื่องจากประเทศไทยเป็นพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา พื้นที่ตะกอนที่แม่น้ำไหลเวียนมาบรรจบกัน จึงมีแร่ธาตุอาหารเหมาะสมแก่การเจริญเติบโตของพืชพันธุ์ธัญญาหาร ชาวไทยจึงยึดอาชีพเกษตรกรรมเลี้ยงชีวิต ปรากฏมีอยู่ทั่วไปในพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ภาคกลางตอนล่าง และเรื่อยขึ้นไปจนถึงพื้นที่ภูเขาสูงที่ถูกปกคลุมด้วยป่าไม้ อันมีความอุดมสมบูรณ์จากธรรมชาติ ผู้คนส่วนใหญ่จึงนิยมทำนา ปลูกข้าว ดังคำกล่าวที่ว่า “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว” ทรัพยากรดินทอง สังคมจึงเป็นแบบพึ่งพาอาศัยกัน หลอมรวมตัวเป็นชุมชน เป็นโครงสร้างทางสังคมเล็ก ๆ ที่รวมกลุ่มกัน โดยมีข้อปฏิบัติ ตกลงร่วมกัน เป็นแบบวิถีประชา (Folk way) (เอนก สุวรรณบัณฑิตและคณะ, 2550, น. 1) โดยเป็นระเบียบหรือข้อตกลงอันมีร่วมกัน เพื่อให้เกิดความเป็นปกติสุข ดังนั้นโครงสร้างทางสังคมของชุมชนโดยเฉพาะชุมชนชนบท มีประเพณีและวัฒนธรรมความเป็นอยู่ร่วมกัน จึงเป็นสังคมแบบพึ่งพาอาศัยกัน ครอบครัวหนึ่งจะมีลูกหลานมาก เพื่อมาช่วยกันทำนา ตั้งแต่การไถหว่าน การดำนา การเก็บเกี่ยว เป็นต้น และชุมชนใดที่มีความเข้มแข็ง ย่อมต้องมีผู้นำที่ดี ที่สามารถนำพาชุมชนไปสู่ความสำเร็จในเป้าหมายที่กำหนด โดยเนื้อแท้การดำรงชีวิตแบบพึ่งพาอาศัยกันนี้เอง ยังปรากฏอยู่จนทุกวันนี้ ถึงแม้โลกจะพัฒนาก้าวสู่ยุคดิจิทัล การท่องเที่ยวเชิงชุมชน ยังคงเป็นการท่องเที่ยวที่ช่วยพัฒนาชุมชน เพราะการท่องเที่ยวช่วยกระจายรายได้ให้กับคนในชุมชน ทำให้คนในชุมชนมีรายได้ต่อครัวเรือนดีขึ้น จึงช่วยให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิต มีโอกาสศึกษาเล่าเรียนที่สูงขึ้น เป็นต้น ดังนั้น การท่องเที่ยวเชิงชุมชน จึงเป็นเครื่องมือในการช่วยแก้ปัญหาความยากจนในประเทศกำลังพัฒนา

ด้วยระบบโครงสร้างเดิมของสังคมแบบพึ่งพาอาศัยกันก็ยังมีให้เห็นอยู่ทั่วไปในสังคมชนบท ซึ่งไม่ได้จางหายไป และสังคมแบบพึ่งพาอาศัยกันจึงเป็นสังคมที่มี “รากเหง้า” ของวัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิต ซึ่งแต่ละภาคมีความแตกต่างกัน เนื่องด้วยสภาพอากาศหนาวเย็นต่าง ๆ กัน กิจกรรม ประเพณีจึงแตกต่างกัน จึงเป็นเสน่ห์ให้เกิดกิจกรรมต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงเป็นการท่องเที่ยวชุมชน (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2553) การท่องเที่ยวเชิงชุมชน โดยชุมชนร่วมคิด ร่วมปรึกษา ร่วมแก้ปัญหา และร่วมรับผลประโยชน์ร่วมกัน สอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี

เน้นการอยู่ดีมีสุขของประชาชนด้วยระบบสังคมแบบพึ่งพาอาศัยกัน (แผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี, 2560) การจัดการท่องเที่ยวในอุทยานแห่งชาติแม่วงก์ ซึ่งเป็นพื้นที่การบริหารจัดการโดยกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, 2552) มีความสอดคล้องกัน โดยใช้แนวคิดการมีสังคมแบบพึ่งพาอาศัยกัน ชุมชนจึงมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวในอุทยานแห่งชาติ ตลอดจนสร้างคุณค่าให้กับคนในชุมชนและรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งในการจัดการท่องเที่ยวในอุทยานแห่งชาติได้เป็นอย่างดี

1. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยว

1.1 ความหมายของการจัดการ

สาคร สุขศรีวงศ์ (2550, น. 25) การจัดการ หมายถึง การทำงานให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ขององค์กร ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งมีหลัก 4 ประการ คือ การวางแผน การจัดองค์กร การขึ้นนำ และการควบคุมองค์กร

พิเตอร์ ดรักเกอร์ (อ้างถึงใน สมคิด บางโม, 2548, น. 59) การจัดการ หมายถึง ศิลปะในการทำงานร่วมกัน ผู้อื่นให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน

พยอม วงศ์สารศรี (2548, น. 37) การจัดการ คือ กระบวนการที่ผู้จัดการใช้ศาสตร์และศิลปะ รวมทั้ง กลยุทธ์ ต่าง ๆ ในการบริหารกลุ่มคน องค์กร ให้บรรลุเป้าหมายเดียวกันขององค์กร

สรุป การจัดการ จึงหมายถึง การดำเนินงานต่าง ๆ ที่มีการใช้ศิลปะและศาสตร์ในการบริหารคน บริหารงาน ให้ไปในทิศทางเดียวกันและบรรลุเป้าหมายในความสำเร็จเดียวกัน

1.2 ความหมายของการท่องเที่ยว

นิคม จารุมณี (2535, น. 1) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวไว้ว่า การท่องเที่ยวมิใช่เฉพาะการเดินทางไป เพื่อพักผ่อน แต่การท่องเที่ยวยังแฝงไปกับการเดินทาง ศึกษา อบรม เพื่อหาความรู้ ประสบการณ์ชีวิต การเดินทางไป เพื่อการศึกษา การเยี่ยมญาติพี่น้อง

วิมล จิโรจน์พันธุ์ และคณะ (2548, น. 47) (2548, น. 121) กล่าวว่า การท่องเที่ยว หมายถึง การที่ผู้คนเดินทางไปยังสถานที่ต่าง ๆ เพื่อการเข้าประชุมทางวิชาการ ทางการเมือง การประชุมทางธุรกิจ ซึ่งการท่องเที่ยวยังรวมถึงการเดินทางไปพักผ่อนหย่อนใจ เปลี่ยนมุมมองและโลกทัศน์ใหม่

ชนกฤต สังข์เฉย (2550, น. 38) การท่องเที่ยว (tourism) หมายถึง การเดินทางที่มีกิจกรรมต่าง ๆ ระหว่างการเดินทาง โดยการท่องเที่ยวต้องมียุทธศาสตร์ประกอบเหล่านี้ คือ นักท่องเที่ยว ผู้ประกอบธุรกิจการท่องเที่ยว หน่วยงานภาครัฐบาล และประชาชนในท้องถิ่น

กุลวรา สุวรรณพิมล การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางที่มีเงื่อนไขตามหลักสากลขององค์การการท่องเที่ยวระหว่างประเทศ กล่าวคือ การท่องเที่ยว ต้องเป็นการเดินทางจากที่อยู่อาศัยเดิมไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว ต้องเป็นการเดินทางด้วยความสมัครใจ และการเดินทางนั้นไม่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพ

สรุป การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางของผู้คนโดยมีจุดมุ่งหมายหลายประการ เช่น การเดินทางเพื่อพักผ่อน เพื่อศึกษา เพื่อการศึกษา เพื่อประกอบธุรกิจ ทั้งนี้การเดินทางเหล่านี้จะไม่พำนักอยู่ที่สถานที่ใดที่หนึ่งเป็นการถาวร จะต้องเดินทางกลับภูมิลำเนาของตนเองจึงจะถือว่าเป็นการท่องเที่ยว

สรุปได้ว่า การจัดการการท่องเที่ยว คือ การบริหารคน การบริหารงานด้วยศาสตร์และศิลป์ในเรื่องของการเดินทางไปยังที่สถานที่ต่าง ๆ เพื่อการพักผ่อน เพื่อการประชุม เพื่อการศึกษา ฯลฯ ทั้งนี้ การเดินทางนั้นต้องเป็นชั่วคราว ไม่อยู่ถาวร และเกิดจากความสมัครใจ โดยมีกระบวนการจัดการการท่องเที่ยวให้อยู่ในกิจกรรมหลัก 4 ประการ คือ การวางแผน การจัดองค์กร การขึ้นนำ และการควบคุมองค์กร

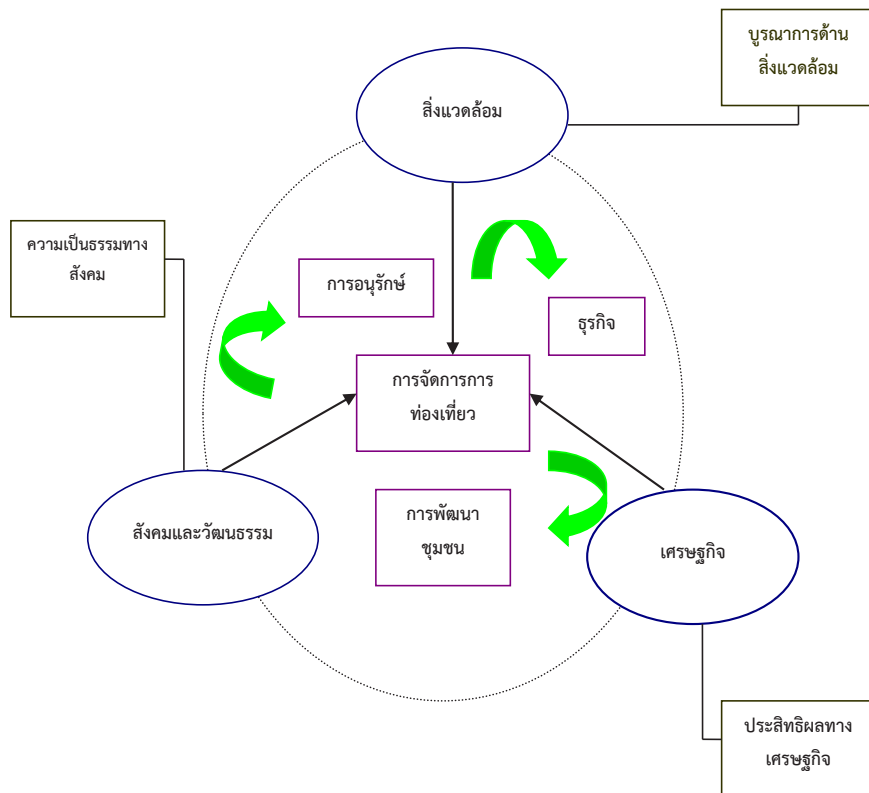
1.3 การจัดการท่องเที่ยวแบบองค์รวม

การจัดการการท่องเที่ยวในบริบทของการพัฒนาอย่างยั่งยืน เกิดจากมุมมองในจุดมุ่งหมายเดียวกัน เพื่อให้เกิดการจัดการการท่องเที่ยวแบบองค์รวม ในมิติหลัก 3 ส่วน ดังนี้ (Leksakundilok, 2004)

มิติที่ 1 มุมมองด้านสิ่งแวดล้อม มีเป้าหมายร่วมกันในการจัดการเชิงระบบนิเวศ และรักษาสีเขียวแวดล้อมในระบบการท่องเที่ยว

มิติที่ 2 มุมมองด้านสังคม คำนึงถึงการหลีกเลี่ยงและลดผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อสังคม วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น ตลอดจนสร้างเสริมพลังชุมชน เพื่อสร้างความมั่นคงทางจิตใจในด้านการอนุรักษ์เอกลักษณ์ วัฒนธรรมในพื้นที่

มิติที่ 3 มุมมองด้านเศรษฐกิจ การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนก็เช่นเดียวกับการพัฒนาด้านอื่น ๆ ต่างมุ่งผลตอบแทนทั้งที่เป็นตัวเงิน และไม่ใช่ตัวเงิน ผลตอบแทนควรมีความคุ้มค่าและเป็นธรรม กล่าวคือ มีการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวไปสู่ภาคส่วนที่เกี่ยวข้องจึงจะเป็นการพัฒนาอย่างยั่งยืน ดังแผนภาพที่ 1

ภาพที่ 1 แสดงการจัดการท่องเที่ยวแบบองค์รวม
(ที่มา: Leksakundilok, 2004)

สรุปได้ว่า แนวคิดการจัดการท่องเที่ยวแบบองค์รวมนี้สอดคล้องกับแนวคิดการจัดการสมัยใหม่ จึงเรียกว่า สามมิติของธุรกิจที่ยั่งยืน “Triple Bottom Line” ที่ไม่มุ่งเฉพาะผลสัมฤทธิ์ทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่รวมถึงผลสัมฤทธิ์ทางสังคมและสิ่งแวดล้อมด้วย แนวคิดนี้จึงเชื่อมโยงและนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน

2. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและนันทนาการในอุทยานแห่งชาติ

เพื่อให้การจัดการท่องเที่ยวแบบองค์รวมที่มีผลสัมฤทธิ์ทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม และนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช (2552) ได้นำแนวคิดการจัดการท่องเที่ยวนี้มาใช้ให้เกิดประสิทธิภาพ โดยกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ได้ให้บริการการท่องเที่ยวและนันทนาการในอุทยานแห่งชาติ ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์หลักในการจัดการพื้นที่อุทยานแห่งชาติให้เกิดประโยชน์ต่อประชาชนและสังคม เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ ตลอดจนได้รับความรู้ด้านธรรมชาติและศิลปวัฒนธรรม ดังนั้นการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงเป็นการพัฒนาที่ดินซึ่งมีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อประชาชน ทั้งนี้การจัดการต้องอยู่บนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อให้สอดคล้องกับการดำรงอยู่ของธรรมชาติ อุทยานแห่งชาติจึงต้องมีการจัดระเบียบด้านการจัดการนันทนาการในแหล่งท่องเที่ยวให้เหมาะสม รวมถึงขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ ตลอดจนความต้องการของกลุ่มผู้ใช้ประโยชน์ในพื้นที่อุทยานแห่งชาติ

เนื่องด้วยอุทยานแห่งชาติเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบในการบริหารและจัดการพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวในแต่ละแห่งนั้น จะมีบทบาทสำคัญเกี่ยวกับการจัดสมดุลให้เกิดขึ้นระหว่าง 3 องค์ประกอบหลัก อันได้แก่ การดูแลและการจัดการแหล่งท่องเที่ยว ทรัพยากรการท่องเที่ยวไม่เกิดความเสื่อมโทรม การส่งเสริมและให้ความรู้รวมถึงการอำนวยความสะดวกและความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยวที่เข้ามาดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวต่าง ๆ ในพื้นที่อุทยานแห่งชาติ โดยอุทยานแห่งชาติมีการกำหนดแนวทางในการจัดการด้านการท่องเที่ยวและนันทนาการไว้ ดังนี้

- 1) การวางแผนขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ต่อจำนวนนักท่องเที่ยว และการควบคุมปริมาณของนักท่องเที่ยวเพื่อการใช้ประโยชน์เชิงพื้นที่ เช่น การให้นักท่องเที่ยวขึ้นไปยังแหล่งท่องเที่ยว น้ำตกแม่กระสาไม่เกินครั้งละ 20 คน เป็นต้น ทั้งนี้โดยคำนึงถึงความเหมาะสมด้านการจัดการ ด้านจำนวนเจ้าหน้าที่ในการดูแลอย่างทั่วถึงด้วย
- 2) การบริการการท่องเที่ยว
 - การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น มีการจัดวางผังบริเวณของการบริการและบริเวณพักผ่อนและนันทนาการอย่างเป็นระบบ ก่อให้เกิดความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว และสอดคล้องกับการจัดกิจกรรมที่ทางอุทยานแห่งชาติเตรียมไว้ให้
 - การปรับปรุงภูมิทัศน์ ทางอุทยานแห่งชาติ จะปรับปรุงภูมิทัศน์ในเขตบริการให้เกิดความสะดวก ความสะดวก เช่น กิ่งไม้คดบังป้ายอุทยานแห่งชาติ ต้องมีการปรับปรุงภูมิทัศน์และตัดกิ่งไม้บางส่วนออกไป
 - การบริการห้องน้ำ ห้องสุขา ทางอุทยานแห่งชาติ จะต้องมีจำนวนห้องสุขา ห้องน้ำไว้เพียงพอสำหรับปริมาณนักท่องเที่ยวที่มาเยือน และต้องมีความสะอาด ความเป็นระเบียบ และเน้นให้มีอุปกรณ์ตกแต่งอิงกับธรรมชาติ มีตำแหน่งที่ตั้งของห้องน้ำ ห้องสุขาให้มีความปลอดภัย และอยู่ไม่ไกลจากจุดที่ประกอบกิจกรรมนันทนาการ โดยห้องน้ำควรมีองค์ประกอบหรือสิ่งอำนวยความสะดวก ดังนี้ ที่แขวนเสื้อผ้า ที่วางสบูหรือสิ่งของ ที่อาบน้ำ และในส่วนของห้องน้ำควรมีห้องแต่งตัวประกอบด้วย
 - การบริการที่พัก บ้านพักก็เช่นเดียวกัน มีความสะดวก สะอาด และมีความปลอดภัย

- การบริการสถานที่สำหรับกางเต็นท์ ที่ตั้งควรเป็นที่โล่ง ปลอดภัย มีอากาศปลอดโปร่งนักท่องเที่ยวสามารถรับชมทิวทัศน์สวยงามได้อย่างสะดวก และควรมีร่มเงาของต้นไม้ในบริเวณนั้นด้วย และอยู่ใกล้กับห้องน้ำ ห้องสุขา
- ร้านอาหารและเครื่องดื่ม มีความสะอาด จัดทำป้ายแสดงสัญลักษณ์ให้เห็นเด่นชัด มีราคาอาหารดีด้วยด้วยราคาที่ยุติธรรม มีการอบรมให้ความรู้ด้านการสุขาภิบาลแก่ผู้ประกอบการอาหารได้ทุกร้าน การขึ้นราคาจะต้องมีการประชุมกับอุทยานแห่งชาติเป็นที่เรียบร้อย จึงจะขึ้นราคาได้
- ลานจอดรถ ทางอุทยานแห่งชาติ มีการจัดการลานจอดรถให้เหมาะสมและเพียงพอต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว และสถานที่จอดรถอยู่ในจุดที่เดินทางมายังแหล่งได้ไม่ไกลจนเกินไป
- ระบบสาธารณูปโภค

ระบบไฟฟ้า ระบบไฟฟ้าภายในบริเวณพื้นที่อุทยานแห่งชาติ ควรมีระบบไฟฟ้าที่มีแสงสว่างเพียงพอรวมถึงการใช้อุปกรณ์ไฟฟ้าที่ประหยัดไฟ มีเจ้าหน้าที่รับผิดชอบ พร้อมในการซ่อมบำรุงได้ทันที

ระบบประปา จัดระบบการเก็บน้ำไว้อย่างเพียงพอแก่การอุปโภคบริโภค รวมทั้งการจัดการระบบการกรองน้ำที่มีคุณภาพ ความใส สะอาด ปราศจากเชื้อโรค และประชาสัมพันธ์ รณรงค์ให้มีการใช้น้ำอย่างประหยัด เช่น มีติดป้ายเตือนการใช้น้ำอย่างประหยัด

ระบบการสื่อสาร ทางอุทยานแห่งชาติจัดให้มีระบบการสื่อสาร ทั้งสัญญาณโทรศัพท์ มีระบบวิทยุสื่อสารที่สามารถติดต่อได้ในกรณีการนำเที่ยวนอกเขตบริการได้

การให้ข้อมูลข่าวสาร เป้าหมายของการให้บริการข้อมูลข่าวสาร เพื่อเป็นการบริการให้การต้อนรับที่ดีแก่นักท่องเที่ยวและเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร เพื่อเป็นภาพลักษณ์ของหน่วยงาน

ข้อมูลที่นักท่องเที่ยวมุ่งหวังในการเข้ามาในอุทยานแห่งชาติ ได้แก่ ข้อมูลพื้นฐาน ข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว แหล่งนันทนาการ เพื่อความสะดวกและปลอดภัย กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่สร้างความเข้าใจและปฏิบัติร่วมกันในคนหมู่มาก

บริเวณสำหรับการให้บริการข้อมูลข่าวสาร ได้แก่ ทางเดินเข้าสู่ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว หน่วยบริการสำหรับกางเต็นท์ หน่วยบริการข้อมูลข่าวสารเคลื่อนที่ และควรบริการข่าวสารในจุดที่สำคัญ เช่น จุดชมวิว น้ำตก และสถานที่อื่น ๆ

ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว จัดให้อุทยานแห่งชาติทุกแห่งมีศูนย์บริการนักท่องเที่ยว เพื่อให้คำแนะนำแก่นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชมอุทยานแห่งชาติในโอกาสแรกที่เข้ามาในพื้นที่ และใช้เป็นศูนย์กลางในการให้ข้อมูลข่าวสารแก่นักท่องเที่ยว บริการความรู้ความเข้าใจแก่ผู้มาเยือน และควรมีให้เพียงพอต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว และจัดชุดเวรยามให้บริการนักท่องเที่ยวในกรณีฉุกเฉินได้ทันที เช่น นักท่องเที่ยวเกิดอุบัติเหตุจากการลื่นขณะเล่นน้ำตก เป็นต้น

3) การจัดการด้านการสื่อความหมาย

การจัดการท่องเที่ยวในอุทยานแห่งชาติ มีความจำเป็นอย่างยิ่งในเรื่องการจัดการด้านการสื่อความหมาย เนื่องจากพื้นที่อุทยานแห่งชาติ มีความกว้างใหญ่ ดังนั้น การใช้ป้ายสัญลักษณ์ที่สร้างความเข้าใจที่ตรงกันเป็นสิ่งสำคัญมาก เช่น บริเวณน้ำตก จะต้องติดป้ายสื่อความหมายด้านการท่องเที่ยว เตือนเรื่องอุบัติเหตุที่จะเกิดจากการลื่นล้มในขณะเล่นน้ำได้

ทั้งนี้การสื่อความหมายในอุทยานชาตินั้น มี 2 รูปแบบ คือ การสื่อความหมายโดยใช้บุคคล ได้แก่ การบริการข้อมูลทางโทรศัพท์ การตอบปัญหาทางเว็บไซต์ การใช้วิทยากรในการสื่อความหมาย ส่วนการสื่อความหมายโดยไม่ใช้บุคคล เพื่อกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวเกิดความเข้าใจและมีจิตสำนึก ได้แก่ นิทรรศการ ป้ายสื่อความหมาย การใช้แผ่นพับ ใบปลิว คู่มือการท่องเที่ยวอุทยานแห่งชาติ คู่มือการสื่อความหมาย คู่มือการดูนก คู่มือประกอบเส้นทางการศึกษาธรรมชาติ เป็นต้น

4) การจัดการด้านการนันทนาการและกิจกรรมการท่องเที่ยว

- การบริการการท่องเที่ยว
 - o จัดให้มีปฏิทินการท่องเที่ยวประจำปีของอุทยานแห่งชาติ
 - o สร้างความหลากหลายในกิจกรรมทางเลือกในพื้นที่อุทยานแห่งชาติ โดยอาศัยพื้นฐานและศักยภาพของทรัพยากรที่อุทยานแห่งชาติมีอยู่ เช่น วิถีชีวิตชุมชน กิจกรรมดูดาว เป็นต้น
 - o การจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับความสนใจ อายุ ทักษะและความสามารถของผู้เข้ามาเที่ยวในอุทยานแห่งชาติ
 - o สำรวจ จัดลำดับ และคัดเลือกแหล่งท่องเที่ยวในอุทยานแห่งชาติตามศักยภาพและสถานภาพเพื่อพัฒนาและกำหนดให้มีการบริการการท่องเที่ยวเพื่อเป็นการกระจายการท่องเที่ยว
 - o การประสานกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จัดการฝึกอบรม อบรมและฝึกอาชีพที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการท่องเที่ยว เช่น การบริการนำเที่ยว ศิลปะและหัตถกรรมบริการของที่ระลึก การบริการที่พักแรม การบริการอาหารและเครื่องดื่ม เป็นต้น
 - o จัดทำคู่มือและแนวทางในการบริการนักท่องเที่ยวประจำอุทยานแห่งชาติในเรื่องวิธีปฏิบัติบริการที่พัก บริการอาหาร
 - o การจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยว การกำหนดขีดความสามารถในการรองรับได้ในพื้นที่ที่เปราะบาง เช่น ที่อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสิมิลัน ได้กำหนดจำนวนนักท่องเที่ยวโดยจำนวนบ้านพักที่เกาะสี่ ไม่อนุญาตให้นักท่องเที่ยวกางเต็นท์ เป็นต้น
 - o การให้การศึกษาแก่นักท่องเที่ยวเพื่อสร้างนักท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ โดยมีกิจกรรมส่งเสริมความรู้และคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติ เอกสารแนะนำแหล่งท่องเที่ยว รวมถึงการเผยแพร่ทางสื่อสาธารณะ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ เป็นต้น
- กิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยว

สำรวจทรัพยากรทางการท่องเที่ยวพื้นฐานและพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวตามทรัพยากรที่มีอยู่ เช่น กิจกรรมทางบก ได้แก่ การเดินป่า ส่องสัตว์ และกิจกรรมทางน้ำ ได้แก่ การล่องเรือ การดำน้ำ ส่วนกิจกรรมทั่วไป ได้แก่ การชมวิว การถ่ายภาพธรรมชาติ เป็นต้น

สรุปได้ว่า การจัดการพื้นที่อุทยานแห่งชาติให้เกิดความสงบเรียบร้อย และเกิดการสมานฉันท์ระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐและกลุ่มประชาชน ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญในการจัดการการท่องเที่ยวในอุทยานแห่งชาติ โดยเกิดความสัมพันธ์ระหว่าง 3 องค์ประกอบ คือ การดูแลและการจัดการแหล่งท่องเที่ยว ทรัพยากร การท่องเที่ยวไม่เกิดความเสื่อมโทรม การส่งเสริมและให้ความรู้รวมถึงการอำนวยความสะดวกและความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว ตลอดจนการเดินทางเข้าร่วมกิจกรรมการท่องเที่ยวต่าง ๆ ในอุทยานแห่งชาติ

3. การจัดการด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน

เพื่อให้การจัดการมีประสิทธิภาพและได้รับความร่วมมือของประชาชนที่อาศัยอยู่โดยรอบอุทยานแห่งชาติแม่วงก์ได้เกิดความเข้าใจในแนวทางเดียวกันและก่อให้เกิดความยั่งยืนในการจัดการการท่องเที่ยว ทั้งภาครัฐและภาคประชาชนควรคำนึงถึงผลประโยชน์อันอาจเกิดร่วมกันในการจัดการท่องเที่ยวในอุทยานแห่งชาติ โดยการจัดการด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนมีความสำคัญและยึดหลักปฏิบัติดังต่อไปนี้

การจัดการด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน

การจัดการด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนโดยมีหลักการ 3 ประการ คือ

1. หลักการการมีส่วนร่วมของประชาชนที่บัญญัติไว้โดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ซึ่งให้ประชาชนมีสิทธิในการมีส่วนร่วมในการดูแลและป้องกันทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่นและของชาติผ่านกระบวนการและรูปแบบต่าง ๆ

2. หลักการการบริหารจัดการที่ตามแนวธรรมาภิบาลที่ใช้รากฐานจากการมีส่วนร่วมของสาธารณชน ความสุจริต และโปร่งใส พันธะความรับผิดชอบต่อสังคม กลไกที่ชอบธรรม กฎเกณฑ์ที่ยุติธรรมและชัดเจน และประสิทธิภาพของการทำงาน

3. หลักการวิธิตดที่มองพื้นที่อนุรักษ์เป็นส่วนหนึ่งของท้องถิ่นทั้งเชิงพื้นที่ และเชิงสังคมหลักการทั้ง 3 จะเป็นแนวทางในการประยุกต์ เพื่อให้เกิดแนวคิดการบริหารจัดการอย่างเป็นองค์รวมเพื่อเป็นรากฐานในการเชื่อมโยงการแก้ไขปัญหาอย่างบูรณาการผ่านการสร้างความเข้าใจ ความสัมพันธ์ที่ดี และความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งหากมีการประสานความร่วมมือและมีการจัดการการร่วมกัน จะเกิดเป็นต้นทุนทางสังคม ซึ่งเป็นต้นทุนที่สำคัญที่สุดในการก่อให้เกิดพลังร่วมกันในการแก้ปัญหาพื้นที่ จึงทำให้มีแนวคิดในเรื่องการจัดการด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการอุทยานแห่งชาติขึ้น ซึ่งในเรื่องนี้กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืชได้ให้ความสำคัญ และได้จัดทำคู่มือการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าขึ้นเมื่อเดือนมีนาคม 2547 และได้สั่งการให้หน่วยงานในสังกัดนำไปใช้ในการประกอบการปฏิบัติงาน

ปัญหาอุปสรรคที่พบว่ามีผลต่อการมีส่วนร่วม

พอสรุปได้เป็นประเด็นหลัก 3 ประเด็น คือ

1. การขาดความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ซึ่งนับเป็นปัญหาหรืออุปสรรคหนึ่งในการที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ถ้าไม่สามารถทำความเข้าใจที่ถูกต้องได้ การเข้ามามีส่วนร่วมก็ไม่สามารถทำได้เต็มที่ตามที่ควรจะเป็น

2. ปัญหาด้านข้อมูลข่าวสาร ทั้งจากการขาดโอกาส และขาดประสิทธิภาพที่ดีในการสื่อสารของพื้นที่อุทยานแห่งชาติไปสู่ท้องถิ่น และจากท้องถิ่นมาสู่พื้นที่อุทยานแห่งชาติ อันนับว่าเป็นอุปสรรคสำคัญยิ่งของการมีส่วนร่วมในพื้นที่อุทยานแห่งชาติ

3. ปัญหาด้านเศรษฐกิจและสังคม ทั้งนี้ เนื่องจากหากประชาชนในท้องถิ่นมีฐานะยากจน การเข้ามามีส่วนร่วมคงทำได้ยาก โดยเฉพาะบริเวณที่อยู่ใกล้เคียงพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ซึ่งเดิมเคยเป็นแหล่งทำมาหากินหลัก หากประชาชนยังคงมีความยากจน ความกดดันที่จะเข้ามาหาประโยชน์ในป่าย่อมจะเกิดขึ้น

กลยุทธ์เพื่อการสร้างการมีส่วนร่วม

1. มีแนวทางการบริหารจัดการการใช้ประโยชน์และดูแลรักษาพื้นที่เป็นไปตามกฎหมายและระเบียบอย่างเข้มงวด เป็นธรรม ไม่เลือกปฏิบัติควบคู่กับการสร้างความรู้ ความเข้าใจในการปฏิบัติงานอนุรักษ์ของรัฐ

2. มีการเสริมสร้างและสนับสนุนส่งเสริมให้เกิดการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ และจัดการพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ในทุกภาคและทุกระดับในท้องถิ่น โดยการสื่อสาร และกระบวนการมีส่วนร่วมที่มีประสิทธิภาพและกิจกรรมมวลชนสัมพันธ์และการประชาสัมพันธ์

3. มีการเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ การปลูกจิตสำนึกและความตระหนักในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ควบคู่กับการสร้างความเข้มแข็งและคุณภาพชีวิตที่ดีของท้องถิ่น

การจัดการท่องเที่ยวในอุทยานแห่งชาติแม่วงก์โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนนี้ สอดคล้องกับกรณีศึกษาการจัดการท่องเที่ยวในอุทยานแห่งชาติในประเทศออสเตรเลีย ซึ่งอยู่ใกล้เมืองซิดนีย์ ใช้กลยุทธ์เป็นการวางแผนการท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยจัดให้มีคณะกรรมการบริหารจัดการอุทยานฯ บางส่วนมาจากกลุ่มคนพื้นเมืองที่อาศัยอยู่โดยรอบอุทยานแห่งชาติ จึงไม่ทำให้เกิดปัญหาการบุกรุก ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ เพราะว่า ได้เปิดโอกาสให้คนพื้นเมืองเข้ามามีบทบาทในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในอุทยานแห่งชาติ โดยร่วมคิดร่วมวางแผน ร่วมบริหารจัดการการท่องเที่ยวกับกลุ่มตัวแทนภาครัฐ โดยกำหนดให้คนพื้นเมืองเป็นผู้มีบทบาทในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในอุทยานแห่งชาติเอง โดยคงสภาพธรรมชาติไว้ให้มากที่สุด จึงทำให้เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข (Sharpley R. Mr; SHarpley J. Ms., 1997, P 77)

แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชน

การมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นกระบวนการที่เปิดโอกาสให้ประชาชนหรือชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ ศึกษาปัญหา การร่วมคิดวิเคราะห์และวางแผน ร่วมดำเนินการในเรื่องใดเรื่องหนึ่งให้บรรลุวัตถุประสงค์ รวมถึงการมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลตรวจสอบการดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม ซึ่งช่วยกระตุ้นให้เกิดกระบวนการพัฒนาชุมชนในระดับรากหญ้าเป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังเป็นกระบวนการพัฒนาระบบประชาธิปไตยในระดับชุมชนควบคู่ไปด้วย โดยสรุปแนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบ ลักษณะขั้นตอน และเงื่อนไขการมีส่วนร่วม ดังนี้

1. รูปแบบของการมีส่วนร่วม

- 1.1 การมีส่วนร่วมโดยตรง คือ การเข้าไปมีส่วนร่วมด้วยตนเอง
- 1.2 การมีส่วนร่วมโดยผ่านกลุ่ม คือ การคัดเลือกตัวแทนของตนหรือกลุ่มเข้าไปเป็นผู้แทน
- 1.3 การมีส่วนร่วมโดยผ่านตัวแทน คือ การให้ตัวแทนครัวเรือน ซึ่งอาจเป็นหัวหน้าครัวเรือนหรือบุคคลซึ่งมีกำลังที่จะเข้าไปมีส่วนร่วม

โดยรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนที่อยู่โดยรอบอุทยานแห่งชาติแม่วงก์ มีส่วนร่วมโดยผ่านกลุ่ม โดยคัดเลือกและส่งตัวแทนของประชาชนไปเป็นผู้แทนในการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติ

2. ระดับการมีส่วนร่วม

- 2.1 การมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ รับรู้ข้อมูลข่าวสาร
- 2.2 การมีส่วนร่วมในการคิดวิเคราะห์ และตัดสินใจ
- 2.3 การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน
- 2.4 การมีส่วนร่วมแบ่งปันผลประโยชน์หรือร่วมในการใช้ประโยชน์
- 2.5 การมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล

3. ลักษณะการมีส่วนร่วม

- 3.1 การร่วมประชุมวางแผนดำเนินการ โดยแสดงความคิดเห็นและให้ข้อเสนอแนะ
- 3.2 การร่วมดำเนินการตามแผนงานที่กำหนดไว้ หรือร่วมลงทุน
- 3.3 การร่วมแบ่งปันผลประโยชน์หรือร่วมในการใช้ประโยชน์
- 3.4 การร่วมในการติดตามประเมินผลงาน

4. ขั้นตอนการมีส่วนร่วม

- 4.1 ประชุม วางแผนดำเนินการ และแสดงความคิดเห็น
- 4.2 ปฏิบัติตามแผนด้วยการลงมือปฏิบัติ
- 4.3 แบ่งปันผลประโยชน์จากการพัฒนา

4.4 ประเมินผลการปฏิบัติงานตามแผนงานที่ได้ดำเนินการ

5. เงื่อนไขของการมีส่วนร่วม

5.1 ต้องมีอิสรภาพในการมีส่วนร่วม (freedom to participation) ประชาชนต้องสามารถที่จะมีส่วนร่วมได้อย่างเสรี

5.2 ต้องสามารถที่จะมีส่วนร่วม (ability to participation) ประชาชนต้องได้รับการสนับสนุนจากหลายฝ่าย

5.3 ต้องเต็มใจที่จะมีส่วนร่วม (willingness to participation) ประชาชนต้องมีความเต็มใจและสนใจการเข้ามามีส่วนร่วม และสามารถสื่อสารรู้เรื่องในกิจกรรมต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี

6. ความสำเร็จของการมีส่วนร่วม

6.1 ต้องมีเวลาที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม

6.2 ต้องไม่เสียค่าใช้จ่ายในการมีส่วนร่วม มากเกินไปกว่าผลตอบแทนที่จะได้รับ

6.3 มีความสนใจที่สัมพันธ์สอดคล้องกับการมีส่วนร่วม

6.4 ต้องสามารถสื่อสารรู้เรื่องกันทั้งสองฝ่าย

6.5 ต้องไม่รู้สึกกระทบกระเทือนต่อตำแหน่งหน้าที่ หรือสถานภาพทางสังคมหากจะเข้ามามีส่วนร่วม

รูปแบบการมีส่วนร่วม ระดับการมีส่วนร่วม ลักษณะการมีส่วนร่วม และขั้นตอนการมีส่วนร่วม จะขึ้นอยู่กับรูปแบบของแผนงานหรือโครงการ ว่ามีขนาดหรือระดับใด แผนงานในระดับท้องถิ่นหรือโครงการขนาดเล็ก ประชาชนหรือชุมชนอาจจะมีส่วนร่วมถึงขั้นตอนการวางแผนและการตัดสินใจได้ แต่ถ้าโครงการขนาดใหญ่ และเป็นโครงการที่มีผลทั้งด้านบวกหรือลบต่อคนกลุ่มใหญ่ จะเกินขอบเขตของท้องถิ่น อำนาจการตัดสินใจจะไม่จำกัดอยู่ในวงของประชาชนท้องถิ่นเท่านั้น ต้องอาศัยข้อมูลและความคิดเห็นจากประชาชนส่วนอื่น ๆ รวมทั้งนักวิชาการ ผู้ชำนาญการ

ลักษณะการมีส่วนร่วมที่ดำเนินการอยู่ทั่วไป สามารถสรุปได้เป็น 3 รูปแบบ คือ การรับรู้ข่าวสาร (Public Information) การมีส่วนร่วมในรูปแบบนี้ ประชาชน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และบุคคลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จะต้องได้รับแจ้งให้ทราบถึงรายละเอียดของโครงการที่จะดำเนินการ รวมทั้งผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้น ทั้งนี้การได้รับแจ้งข่าวสารดังกล่าวจะต้องเป็นการแจ้งก่อนที่จะมีการตัดสินใจดำเนินโครงการ

2. การปรึกษาหารือ (Public Consultation) การปรึกษาหารือ เป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมที่มีการจัดการปรึกษาหารือระหว่างผู้ดำเนินการโครงการกับประชาชนที่เกี่ยวข้องและได้รับผลกระทบ เพื่อที่จะรับฟังความคิดเห็นและตรวจสอบข้อมูลเพิ่มเติมหรือประกอบการจัดทำรายงานต่าง ๆ นอกจากนี้ การปรึกษาหารือยังเป็นอีกทางหนึ่งในการกระจายข้อมูลข่าวสารไปยังประชาชนทั่วไปและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดความเข้าใจในโครงการและกิจกรรมมากขึ้น และเพื่อให้มีการให้ข้อเสนอแนะเพื่อประกอบทางเลือกในการตัดสินใจ

3. การประชุมรับฟังความคิดเห็น (Public Meeting) การประชุมรับฟังความคิดเห็น มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ประชาชนและฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับโครงการหรือกิจกรรม และผู้มีอำนาจตัดสินใจในการทำโครงการหรือกิจกรรมนั้น ได้ใช้เวทีสาธารณะในการทำความเข้าใจ และค้นหาเหตุผลที่จะดำเนินโครงการหรือกิจกรรมในพื้นที่นั้นหรือไม่

การมีส่วนร่วมในการจัดการอุทยานแห่งชาติ

การมีส่วนร่วมในการจัดการอุทยานแห่งชาติ ที่อุทยานแห่งชาติสามารถดำเนินการได้ภายใต้กฎหมายและสถานการณ์ในปัจจุบันนั้น ในที่นี้จะแบ่งออกเป็น 3 ด้าน ตามวัตถุประสงค์หลักของการจัดตั้งอุทยาน ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

1.1 การรับรู้ข้อมูลข่าวสารและการสร้างจิตสำนึก

1) การอบรมให้ความรู้ สร้างความเข้าใจในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการจัดการอุทยานแห่งชาติ ตลอดจนประโยชน์ที่ชุมชนได้รับทั้งทางตรงและทางอ้อม ได้แก่ แหล่งอาหาร ของป่า แหล่งน้ำ การบรรเทาอุทกภัย และภัยแล้ง โดยการประชาสัมพันธ์อบรม สัมมนา ประชุมร่วม ศึกษาดูงาน

2) การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการดำเนินการของอุทยานแห่งชาติให้ประชาชนท้องถิ่นได้รับทราบ เช่น การทำประกาศติดในที่สาธารณะ การร่วมประชุมประจำเดือนหรือการร่วมประชุมหมู่บ้านเพื่อให้ข้อมูล

3) จัดทำโครงการร่วมระหว่างอุทยานแห่งชาติ และผู้ที่เกี่ยวข้องกับการประชาสัมพันธ์ เช่น สื่อมวลชน สถานีโทรทัศน์ วิทยุ นักเขียน ในการจัดทำสารคดี ข่าวประชาสัมพันธ์รายการวิทยุโทรทัศน์ชุมชนเพื่อเผยแพร่งานด้านการอนุรักษ์ และเป็นการแลกเปลี่ยนข้อมูลกับชุมชน

4) สร้างจิตสำนึก โดยการให้ความรู้ ความเข้าใจแก่ประชาชน และชุมชน ให้ตระหนักถึงความสำคัญและประโยชน์ของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยการรณรงค์ ประชาสัมพันธ์ ประชุมหารือ และฝึกอบรม

5) สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน รวมทั้งปรับทัศนคติของเจ้าหน้าที่และประชาชนในการมีส่วนร่วม แสวงหาความรู้ สืบหาข้อมูลในพื้นที่ รับฟังความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ วิเคราะห์ปัญหา โดยการประชุมหารือ สัมมนา ในลักษณะเวทีชาวบ้าน

6) ดำเนินการต่อเนื่องในเรื่องการเตรียมเยาวชนเพื่อการอนุรักษ์โดยการอบรมให้ความรู้ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติแก่เยาวชนและให้โอกาสเยาวชนเข้าปฏิบัติงานในอุทยานแห่งชาติในช่วงปิดภาคเรียน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ในการปฏิบัติงานจริง และได้สัมผัสกับวิถีของธรรมชาติเพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้ ควรจะมีการหมุนเวียนไปทั่วชุมชนที่อยู่ในรอบเขตอุทยานแห่งชาติ

7) ตั้งกลุ่มสื่อมวลชนเพื่อการอนุรักษ์เพื่อให้กลุ่มสื่อมวลชน ร่วมกำหนดแผนการประชาสัมพันธ์ ให้ความรู้และรณรงค์ให้ประชาชนได้เข้าใจและทราบข้อมูลเกี่ยวกับการอนุรักษ์

8) ร่วมประสานกับโรงเรียน/สถาบันการศึกษา ในการจัดหลักสูตรการเรียนรู้ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติจากพื้นที่จริง และจัดทำกิจกรรมให้เยาวชนได้เรียนรู้และเข้ามาปฏิบัติในพื้นที่จริง

9) การเผยแพร่ข่าวสารข้อมูลแก่ประชาชนในท้องถิ่น เพื่อกระตุ้นการติดตามตรวจสอบและได้มีการรับรู้ในวงกว้าง ให้ใช้ภาษาและรูปแบบที่ประชาชนสามารถเข้าใจได้ง่าย

1.2 การร่วมวางแผน แก้ไขปัญหาและเสนอแนะความเห็น

1) จัดทำแผนปฏิบัติการด้านการอนุรักษ์ โดยบูรณาการร่วมกันทุกหน่วยงานในพื้นที่

2) สนับสนุนการร่วม เพื่อการจัดตั้งคณะกรรมการระดับพื้นที่ กลุ่มการทำงานและจัดตั้งกลุ่มการทำงานหาแนวร่วมท้องถิ่น และชมรมเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและอาสาสมัครเพื่อพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

3) เสริมสร้างความแข็งแกร่ง และจัดตั้งองค์กรชุมชน โดยการประชาสัมพันธ์ชี้แจงราษฎรประชุมแสดงความคิดเห็น

4) จัดทำข้อปัญหาอุปสรรคในข้อกฎระเบียบ กฎหมายในกรณีให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เสนอเพื่อปรับปรุง

- 5) กำหนดมาตรการให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการอุทยานแห่งชาติ ตั้งแต่เริ่มวางแผน การปฏิบัติ และการเฝ้าระวังและติดตามผล เช่น อาสาป้องกันไฟป่า อาสาลาดตระเวนและป้องกัน การสืบหาข่าว หรือเวทีร้องทุกข์
- 6) จัดทำโครงการพัฒนาชุมชน พัฒนาอาชีพเสริมด้านต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับทรัพยากรหรือศักยภาพของพื้นที่ เช่น การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เกษตรทางเลือก เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน โดยการอบรมให้ความรู้
- 7) ร่วมกำหนดข้อตกลง กฎ และกติกาของชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูการใช้ประโยชน์ที่ดินและทรัพยากรธรรมชาติเพื่อให้เกิดประโยชน์อย่างยั่งยืน
- 8) จัดประชุมหารือเวทีชาวบ้านให้ประชาชนในพื้นที่อุทยานแห่งชาติที่เกี่ยวข้องมาร่วมวิเคราะห์ แก้ไขปัญหาในเรื่องต่าง ๆ โดยเฉพาะในปัญหาแนวเขต การใช้ประโยชน์ที่ดินให้เหมาะสม
- 9) ให้มีการทำประชาพิจารณ์ เพื่อให้สาธารณชนมีโอกาสดูแลแสดงความคิดเห็นในการจัดการพื้นที่
- 10) เชิญชวนให้สาธารณชนได้ร่วมแสดงความเห็น และให้ข้อเสนอแนะทุกครั้งที่มีแผนการพัฒนาปรับปรุงฟื้นฟูพื้นที่

1.3 การร่วมดำเนินการ

- 1) จัดกิจกรรมให้นิสิต นักเรียน นักศึกษา และประชาชนผู้เกี่ยวข้องมีส่วนร่วม เช่น การปลูกป่า การรณรงค์ทำความสะอาดชายหาด การนำขยะคืนถิ่น เพื่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์
- 2) การเข้าร่วมหรือสนับสนุนกิจกรรมทางสังคมระหว่างอุทยานแห่งชาติกับชุมชน รวมถึงกิจกรรมของชุมชน เช่น การพัฒนาหมู่บ้าน กิจกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรม และการพัฒนาอาชีพ เป็นต้น
- 3) ร่วมในการจัดทำแนวเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์ รวมถึงการปรับปรุงให้เหมาะสม โดยกำหนดการรับผิดชอบและแนวทางปฏิบัติไว้ คือ

3.1) เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติ มีบทบาท คือ

- จัดให้แนวเขตพื้นที่รับผิดชอบชัดเจนตามพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504
- ประชุมชี้แจง ประชาสัมพันธ์ ให้ประชาชนที่อาศัยอยู่โดยรอบพื้นที่อุทยานแห่งชาติ เข้าใจและรับทราบเกี่ยวกับการจัดทำแนวเขตดังกล่าว
- จัดทำแนวเขตให้มีความชัดเจน และบำรุงรักษาแนวเขตให้ชัดเจนตลอดเวลา

3.2) ราษฎรหรือชุมชนที่มีพื้นที่อาศัยและทำกินติดเขตป่าอนุรักษ์ มีบทบาท คือ

- ร่วมในการกำหนดและจัดทำแนวเขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติ โดยยึดข้อเท็จจริงของพื้นที่ เช่น สภาพป่า ความลาดชันของภูมิประเทศ จุดเด่นทางธรรมชาติ และการใช้ประโยชน์ที่ปรากฏอยู่ และหลักการในการจัดตั้งพื้นที่อุทยานแห่งชาติ เพื่อให้การจัดทำแนวเขตเกิดความเป็นธรรมให้แก่ผู้มีพื้นที่ทำกินที่อยู่ใกล้เคียงแนวเขต และเป็นที่แน่ใจว่าการประกาศเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์จะไม่กระทบกระเทือนต่อการดำรงชีพแก่ชุมชนในพื้นที่นั้น
- ร่วมในการดูแลรักษาแนวเขตที่ทุกฝ่ายยอมรับให้คงอยู่ในแนวเดิม เพื่อประโยชน์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะพื้นที่ต้นน้ำลำธารที่เป็นแหล่งน้ำให้แก่ชุมชน

3.3) หน่วยงานปกครองและองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) มีบทบาทหน้าที่ คือ

- ประสานความร่วมมือกับคณะทำงานที่จัดตั้งขึ้นในการจัดทำแนวเขต
- ช่วยในการกำกับดูแลแนวเขต และการรื้อถอนแนวเขตของราษฎร
- ช่วยประชาสัมพันธ์ ให้ราษฎรในพื้นที่เล็งเห็นความสำคัญของการจัดทำแนวเขต

1.4 ร่วมรับประโยชน์

- 1) พัฒนาอาชีพเสริมให้แก่ชุมชน/ราษฎรที่อาศัยผลผลิตจากป่าในการยังชีพเพื่อมีรายได้จากแหล่งอื่นมาทดแทน หากอยู่ใกล้แหล่งท่องเที่ยว จะมีอาชีพในการบริการการท่องเที่ยว เช่น ไกด์นำทาง ขายของที่ระลึก รับประทาน ลูกหาบ ขายอาหาร ที่พักโฮมสเตย์ การอบรมการปลูกไม้ป่าที่ราคาสูง เช่น ผักหวาน การเพาะเห็ด เป็นต้น
- 2) ตั้งคณะกรรมการร่วมระหว่างภาครัฐ เอกชน องค์กรพัฒนาชุมชนที่เกี่ยวข้อง เพื่อดึงหลักเกณฑ์และจัดทำประกาศนียบัตรหรือหนังสือรับรองการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่อนุรักษ์ หรือโลห์เกียรติดียศประจำกลุ่ม/หมู่บ้าน เพื่อเป็นแรงจูงใจในการอนุรักษ์พื้นที่และการป้องกันไฟป่า

2. การมีส่วนร่วมในด้านการจัดการการท่องเที่ยว

2.1 ร่วมรับรู้ข้อมูลข่าวสาร และการสร้างจิตสำนึก

- 1) อุทยานแห่งชาติช่วยในการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารด้านการบริการการท่องเที่ยวของราษฎร/ชุมชนให้แก่นักท่องเที่ยว โดยการให้ชุมชนนำข้อมูลข่าวสารมาประชาสัมพันธ์ในศูนย์บริการนักท่องเที่ยว และจัดทำเอกสารเผยแพร่ต่าง ๆ
- 2) อุทยานแห่งชาติประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้คำแนะนำในการบริการการท่องเที่ยว ทั้งรูปแบบ วิธีการ แนวโน้มการตลาด โอกาสที่ควรจะดำเนินการให้แก่ราษฎรที่จะประกอบกิจกรรมการท่องเที่ยว
- 3) ประสานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ให้การอบรมด้านการบริการการท่องเที่ยวแก่ราษฎร/ชุมชน

2.2 ร่วมวางแผน แก้ไขปัญหา และเสนอแนะความเห็น

- 1) ร่วมจัดทำแผนการจัดการการท่องเที่ยว โดยตั้งคณะทำงานร่วม ประกอบด้วย อุทยานแห่งชาติ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หน่วยงานฝ่ายปกครองระดับจังหวัด/ตำบล ตัวแทนชุมชน/ราษฎรในพื้นที่ที่อุทยานแห่งชาติตั้งอยู่ และผู้ประกอบการการท่องเที่ยว
- 2) ร่วมกันจัดทำแผนและกิจกรรมการท่องเที่ยว ระเบียบธุรกิจการท่องเที่ยว

2.3 ร่วมดำเนินการ

- 1) ส่งเสริมการรวมกลุ่มของราษฎรโดยการจัดตั้งในรูปแบบกลุ่ม ชมรม สหกรณ์ เพื่อประกอบกิจกรรมการท่องเที่ยว เช่น การขนส่ง การบริการนำเที่ยว ที่พักอาศัย อาหาร เครื่องดื่ม และของที่ระลึก
- 2) การฝึกอบรมและการสร้างยุทธศาสตร์สมัครต้อนรับนักท่องเที่ยวประจำถิ่น และการเป็นผู้นำเที่ยวในอุทยานแห่งชาติ

2.4 ร่วมรับประโยชน์

- 1) ส่งเสริม สนับสนุนให้ชุมชนมีรายได้จากการขายผลิตภัณฑ์ชุมชน โดยการจัดตั้งศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นในพื้นที่อุทยานแห่งชาติ
- 2) การเปิดโอกาสให้ประชาชน/ชุมชนท้องถิ่น แสวงหารายได้จากการท่องเที่ยว เช่น การจำหน่ายอาหารและเครื่องดื่ม สินค้าของฝาก/ของที่ระลึก ลูกหาบ การคมนาคมเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ไกด์นำทาง การวางแผนโบราณ การบริการให้เช่าอุปกรณ์ และการจัดการท่องเที่ยว
- 3) การส่งเสริมกิจกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนท้องถิ่น โครงการจัดนิทรรศการสาธิต การจำลองการสาธิตการทอผ้า หรืออื่น ๆ ที่เหมาะสม

3. การมีส่วนร่วมในด้านวิชาการ

3.1 ร่วมรับรู้ ข้อมูลข่าวสาร และการสร้างจิตสำนึก

1) การมีส่วนร่วมด้านวิชาการ เช่น ประชาชนได้รับการถ่ายทอดความรู้ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ระบบนิเวศ และสิ่งแวดล้อม จากนักวิชาการของอุทยานแห่งชาติ

3.2 ร่วมวางแผน แก้ไขปัญหา และเสนอแนะแนวคิด

1) ร่วมในการวางแผนการศึกษาวิจัย เพื่อเอื้อประโยชน์ในการสนับสนุนการทำงานของอุทยานแห่งชาติ และมีผลประโยชน์ต่อเนื่องถึงชุมชน

2) ร่วมในการวางแผนการรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่น

3.3 ร่วมดำเนินการ

1) ร่วมมือกับสถาบันการศึกษา โรงเรียนในการทำการศึกษาวิจัยในอุทยานแห่งชาติ

2) สนับสนุน สร้างแรงจูงใจให้กับหน่วยงานอื่น ๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน เพื่อทำการวิจัยในพื้นที่อุทยานแห่งชาติ

3) อุทยานแห่งชาติร่วมกับชุมชนในการรวบรวมข้อมูลพื้นฐานชุมชน ข้อมูลฐานทรัพยากร และข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อใช้ในการวางแผนการจัดการหรือพัฒนาต่อไป

สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในอุทยานแห่งชาติ อยู่บนฐานแนวคิดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาองค์การให้เกิดประสิทธิภาพ โดยผู้มีส่วนร่วมทุกคน มีส่วนร่วมในการเรียนรู้ รับรู้ข้อมูลข่าวสาร มีส่วนร่วมในการคิดวิเคราะห์ และตัดสินใจ มีส่วนร่วมในการดำเนินงาน มีส่วนร่วมแบ่งปันผลประโยชน์หรือร่วมในการใช้ประโยชน์ มีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลการดำเนินงาน ตลอดจนรับทราบผลของการมีส่วนร่วมว่าทำให้เกิดประโยชน์โดยรวมต่อองค์กรต่อไป

บทสรุป

แนวคิดด้านการจัดการท่องเที่ยวในอุทยานแห่งชาติแม่วงก์ ได้สร้างเป็นกระบวนการมีส่วนร่วมกับประชาชน ลักษณะการมีส่วนร่วมโดยมีกระบวนการ ตั้งแต่ ด้านการรับรู้ข่าวสารของประชาชนผ่านคณะกรรมการอุทยานแห่งชาติ แม่วงก์ที่เป็นตัวแทนของชาวบ้านในชุมชน ด้านการยึดหลักการปรึกษาร่วมกันการปรึกษาหารือ จึงเป็นรูปแบบการมีส่วนร่วม โดยทางอุทยานแห่งชาติเปิดโอกาสให้ตัวแทนภาคประชาชนเสนอแนะกิจกรรมและโครงการความร่วมมือร่วมกันในอุทยานแห่งชาติ ส่งผลดีต่อการจัดการโดยมีส่วนร่วม ด้านการประชุมรับฟังความคิดเห็นร่วมกันระหว่างภาครัฐและภาคประชาชน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ประชาชนและฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับโครงการหรือกิจกรรม และผู้มีอำนาจตัดสินใจในการทำโครงการหรือกิจกรรมนั้น ได้ใช้เวทีสาธารณะในการทำความเข้าใจ และค้นหาเหตุผลที่จะดำเนินโครงการหรือกิจกรรมในพื้นที่ต่อไป จึงเป็นการร่วมบริหารจัดการโครงการร่วมกัน หากมีปัญหา จะเต็มใจแก้ไขปัญหาร่วมกันได้ และสุดท้ายคือรับผลประโยชน์ร่วมกัน

บทวิเคราะห์ วิจารณ์ และข้อเสนอแนะ

การจัดการท่องเที่ยวบนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของชุมชนในอุทยานแห่งชาติ นำแนวคิดมาจากการรวมกลุ่มของชุมชนที่ได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นร่วมกันในการบริหารจัดการของชุมชน อย่างไรก็ตามแนวคิดนี้จึงนำมาใช้ในการบริหารจัดการท่องเที่ยวในอุทยานแห่งชาติแม่วงก์ โดยตัวแทนของชุมชนมาเป็นคณะกรรมการบริหารในอุทยานแห่งชาติแม่วงก์ หลักการนี้ได้แก่ การร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมบริหารจัดการ ร่วมรับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว จึงทำให้ชุมชนโดยรอบของพื้นที่ตั้งอุทยานแห่งชาติแม่วงก์อยู่ร่วมกันโดยสันติสุข โดยทั้งนี้ แก่นนำชุมชน “กลุ่มคนรักแม่เฒ่า ผืนป่าตะวันตก” ซึ่งเป็นแกนนำสำคัญในการขับเคลื่อนวิถีคน วิถีป่าและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข มาเป็นกรรมการร่วมบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติแม่วงก์ บทสะท้อนคิดการมีส่วนร่วมของชุมชนมาจากสังคมแบบพึ่งพาอาศัยกันในวิถีการเกษตร จึงเอื้อให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยชุมชนรู้สึกเป็นเจ้าของผืนป่าตะวันตก เดินทางเข้าออกอุทยานฯ มีเจ้าหน้าที่รับทราบและดูแลความสงบสุขโดยรอบและมีการทำงานร่วมกัน หลักการและการนำแนวคิดดังกล่าวมาปรับใช้อาจไม่ได้ผลกับการจัดการพื้นที่ของอุทยานฯ กับชุมชนโดยรอบได้ทุกพื้นที่เสมอไป ผู้เขียนขอเสนอแนะว่า ปัญหาความขัดแย้งระหว่างชุมชนและเจ้าหน้าที่ในอุทยานฯ มิให้เห็นดังปรากฏเป็นข่าวสารตามสื่อต่าง ๆ ส่วนใหญ่จะมีปัญหาในเรื่องการจัดสรรผลประโยชน์จากพื้นที่ไม่ตรงกัน ในการแก้ไขปัญหา วิธีรอดทางหนึ่งคือการหันหน้ามาพูดคุย และบอกถึง ความต้องการของแต่ละฝ่ายอย่างตรงไปตรงมา และการเสียสละมาพบกันครึ่งทางเพื่อการตกลงร่วมกันและหาทางออกให้เกิดการอยู่ร่วมกันได้ จึงเป็นวิธีการแก้ไขปัญหาเพื่อก่อให้เกิดสังคมที่อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช. (2552). *บันทึกธรรมชาติผืนป่าแม่วงก์*. อุทยานแห่งชาติแม่วงก์, กำแพงเพชร: เจริญการพิมพ์.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2553). *ทรัพยากรการท่องเที่ยวในประเทศไทย*. 5 มกราคม 2553. <http://www.tat.ac.th>
- กุลวรา สุวรรณพิมล. (2548). *หลักการมัคคุเทศก์*. กรุงเทพมหานคร: แสงดาว.
- ธนภุต สังข์เฉย. (2550). *อุตสาหกรรมท่องเที่ยวและการบริการ*. กรุงเทพมหานคร: คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร. วิทยาเขตสารสนเทศเพชรบุรี.
- แผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี. (2560). *สรุปยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปี 2560-2579*. สืบค้นเมื่อ 20 มิถุนายน 2562, สืบค้นจาก <http://krukob.com>
- พยอม วงศ์สารศรี. (2548). *องค์การและการจัดการ*. (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ: สถาบันราชภัฏสวนดุสิต.
- นิคม จารุมณี. (2535). *การท่องเที่ยวและการจัดการอุตสาหกรรมท่องเที่ยว*. กรุงเทพมหานคร. หน่วยงานพิเศษ.
- กรมการฝึกหัดครู.
- วิมล จิโรจน์พันธุ์ และคณะ. (2548). *การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แสงดาว.
- สมคิด บางโม. (2548). *องค์การและการจัดการ*. กรุงเทพมหานคร: วิทยพัฒน์.

สาคร สุขศรีวงศ์. (2550). *การจัดการ: จากมุมมองนักบริหาร*. กรุงเทพมหานคร: จี.พี.ไซเบอร์พริ้นท์.
 เอนก สุวรรณบัณฑิตและคณะ. (2550). *จิตวิทยาบริการ*. กรุงเทพมหานคร: อุดุพัฒน์กิจ.
 Sharpley R. Mr; SHarpley J. Ms. (1997). *Rural Tourism*. International Thomson Business Press, United Kingdom.

ผู้เขียน

มนรัตน์ ใจเอื้อ

คณะกรรมการท่องเที่ยวและอุตสาหกรรมบริการ
 มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ถิรพร แสงพิรุณ

โรงเรียนการท่องเที่ยวและการบริการ
 มหาวิทยาลัยสวนดุสิต
 e-mail : thira_s@live.com